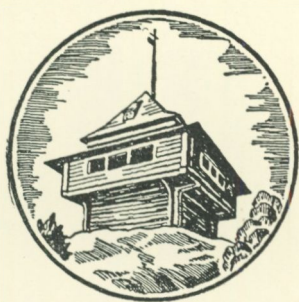

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1936**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1936

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

*Årsbokens omslag med en interiörbild från Bellmans-
museet på Skansen är utfört efter fotografi
av Olof Ekberg.*

Tryckt i gravyrtryck hos

Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag, Stockholm 1936

2. INDUSTRIARBETARNA OCH FOLKHÖGSKOLAN

av Alf Ahlberg

Om det i vår tid finns många mörka och oroande tecken, stormtecken och ovädersmoln vid alla horisonter, så böra vi för dem icke förbise de verkliga glädjeämnen och tecken till positiva framsteg, som tiden erbjuder. Som ett av dessa tecken skulle jag vilja framhålla det bättre förhållande, den anda av ömsesidig förståelse, som åtminstone i vårt svenska samhälle enligt vad jag bestämt tror håller på att växa fram mellan bönder och industriarbetare, jordens och fabrikernas män och kvinnor. Om ännu inte allt här är som det borde vara, så kan man som sagt konstatera, att det är vida bättre än förr. Ty det kan inte nekas, att mellan dessa vårt samhälles båda största grupper länge rått ömsesidigt misstroende och inbördes spänning. Skuldfrågan — om man nu i detta fall kan tala om en sådan — skall här inte närmare undersökas; förmodligen ligger väl här som i de flesta andra samhällsliga konflikter skulden icke ensidigt på någondera parten. Bådadera grupperna hade en avgjord benägenhet att förskansa sig bakom ensidiga gruppintressen eller identifiera dessa intressen med det allmänna samhällsintresset. Båda voro fallna för en romantiserande självförhävelse. Bonden var van att betrakta sig som folkets kärna och must, samhällets närande part; industriarbetaren skattade gärna, just till följd av den själsliga process, som psykologien betecknar som mindervärdighetskomplexens överkompensation, åt en proletärromantik, som kom honom att betrakta sin grupp såsom den både kvantitativt och kvalitativt främsta i samhället. Klyftan mellan mentaliteten, beroende på olika miljö, uppfostran, arbetsförhållanden och annat kunde icke över-

bryggas. I vår tid däremot tror jag att detta är i färd med att ske, i varje fall i Sverige och de nordiska länderna. Mycket har bidragit därtill: kommunikationernas förbättring och arbetskraftens större rörlighet, landsbygdens fortskridande industrialisering och jordbrukets rationalisering, men också en stigande upplysning och vidgade horisonter som kommit båda grupperna att alltmer förstå, att de äro nödvändiga och berättigade led i samhällets produktiva organiska liv och båda beroende av varandra — ja, att ett ensidigt hävdande av gruppintressen t. o. m. ur gruppens egen synpunkt liksom all snäv och kortsynt egoism i längden hämnar sig på gruppen själv. Jag är nog optimistisk att tro, att det inom båda grupperna håller på att växa fram vad jag skulle vilja kalla en ökad samhälls- och medborgaranda, som närmar dem till varandra och till övriga samhällsgrupper. Detta betyder naturligtvis icke, att de politiska striderna äro på väg att försvinna. I och för sig tror jag alls icke man bör betrakta dem som något ont, ty utan kamp och motsättning ingen utveckling. Men det betyder, att de föras upp på ett resonligare och förnuftigare plan och att deras ödeläggande och icke önskvärda verkningar reduceras.

Den stora process, varom jag här talat, synes mig kanske tydligast återspeglas inom det jämförelsevis lilla men icke betydelselösa område av samhällslivet, som vi i dag här ägna vårt intresse och vår uppmärksamhet: den svenska folkhögskolan. Den nordiska folkhögskoletanken vann, som alla veta, först genklang i bondekretsar i Danmark och även den svenska folkhögskolan har länge exklusivt varit en bondeskola. En skolas former, anda, arbetsuppgifter och studier formas i hög grad av dess elevmaterial, och detta gäller i särskild grad om den fria folkhögskolan, som i så stor utsträckning är byggd på principen om elevernas självverksamhet. Bondeungdomens mentalitet kom i så hög grad att sätta sin prägel på folkhögskolan, att man knappast bör förtänka arbetarungdomen, att den länge drog sig undan från institutioner, där man hade så föga förståelse för och känsla för de ting, som måste ligga den speciellt om hjärtat. I stället drogs industriarbetarungdomen till en eller ett par skolor, som blevo lika exklusiva

industriarbetarskolor som de andra voro bondeskolor. Jag tänker naturligtvis i första hand på den skola, som ligger mig närmast om hjärtat, Brunnsvik, på den senare upprättade skolan i Viskadalen och på ett par andra. Nu få vi emellertid bevittna, att industriarbetarungdomen i ökad grad börjar besöka även andra folkhögskolor och att det inom dem sker en stegrad anpassning efter den nya situationen. Detta är, tror jag, en mycket glädjande utveckling och en ny epok i den svenska folkhögskolans utveckling, som varslar gott för dess framtid.

Det har förvisso icke varit bristande studieintresse, som tidigare kommit så mycken vaken och intresserad industriarbetarungdom att med de undantag jag nyss nämnde hålla sig borta från folkhögskolan. På bristande studieintresse inom svensk arbetarungdoms led skulle endast en notorisk kverulant kunna klaga. Det är nog att peka på A. B. F:s oerhörda expansion för att gendriva ett sådant klagomål eller på den livliga studieverksamhet, som det socialdemokratiska ungdomsförbundet bedriver, mycket annat att förtiga. Att folkhögskolan här har väldiga resurser att tillvarata behöver ingen vara i tvivelsmål om. Men visserligen ställer också den nya situationen stora och svåra nya krav på folkhögskolan, som den måste fylla, om den icke skall försitta sin besökelses tid, vägas på en våg och befinnas för lätt. Skall folkhögskolan för arbetarungdomen kunna bli vad den bör bli, så måste den mottaga denna ungdom med förståelse för dess särregna mentalitet och speciella strävanden, dess situationer och problem, dess förhoppningar och farhågor. Och en sådan förståelse liksom all förståelse överhuvud måste bäras upp av sympati. Vad jag åsyftar är alls icke någon politisk orientering. Visserligen har det faktiskt ofta varit fallet med folkhögskolor av äldre typ, att de trott sig opolitiska, höjda över partiernas kamp, medan de i själva verket mycket bestämt med eller mot sin vilja trätt i vissa politiska intressegruppers tjänst. Det är icke min avsikt att riva i gamla igengrodda sår, men jag skulle dock i förbigående vilja anmärka, att man, när man t. ex. betraktat Brunnsvik som speciellt politiskt orienterad åt visst håll och sig själv såsom höjd över partierna, skattat åt en avgjord felsyn. Men vad jag vill

ha sagt är, att folkhögskolan, om arbetarungdomen skall trivas där och om den skall kunna ge arbetarungdomen gott utbyte av sin vistelse där, måste göra sig fri från varje skymt av räddhåga och ljusskygghet och icke lägga någon sordin på den fria och öppna diskussionen eller på rätten för varje elev att hysa och förfäktat sina meningar. Det får i den folkhögskola, som är anpassad efter den nya situationen och som skall kunna hysa och utbilda medlemmar av olika samhällsgrupper, icke finnas några som helst monopoliserade och icke några som helst undertryckta meningar. Folkhögskolans uppgift är förvisso icke att vara något politiskt instrument, varken i det ena eller andra partiets tjänst. Men dess uppgift är att utveckla och dana levande människors intellekt och vilja, vilket bland annat betyder att skapa bättre förutsättningar för dem att när de komma ut i samhället driva politik på ett rimligare, förnuftigare och mera besinningsfullt sätt än som nu ofta sker. Man må tillhöra vilket politiskt parti som helst eller tillhöra intet parti: det finns en önskan, vari man, tänker jag, alla skulle kunna mötas: att den politiska kampen, de sociala striderna lyftes upp på ett förnuftigare, även mera kultiverat och moraliskt kvalificerat plan. För en sådan uppfostran är menings- och tanke- och yttrandefriheten inom folkhögskolan ett väsentligt villkor. Den är dess livsluft och berövad denna, vare sig nu av enskilda eller av myndigheter, skulle den komma att dö samma ynkliga död som en ljuslåga under en glaskupa. Man har all anledning misstänka, att det är något fel med ens åsikter, om man icke i lugn och ro törs höra på motpartens eller inlåta sig med motparten i en öppen diskussion. Vår svenska demokrati är byggd på den öppna diskussionens och tankefrihetens princip, och skall folkhögskolan i ett demokratiskt samhälle bli en verklig uppfostrings- och utbildningsanstalt till medborgerlig fostran måste den i första hand respektera denna princip. Det är lätt nog, så länge man blott har att göra med elevgrupper, som i det stora hela ha samma inställning till liv och samhälle, men blir svårare, när man har att göra med heterogena elevgrupper. Den som i likhet med mig anser demokratien, trots de påtagliga brister, som den delar med allt mänskligt, just ur allmän folkuppfostrings-

synpunkt vara den bästa formen för samhällelig sammanlevnad måste också medge, att det är en form, som ställer större krav än andra på människor. En demokrati av barbarer, en barbarokrati, blir ett rike som söndrar sig mot sig själv och går sin upplösning till mötes. Demokratien kräver människor som ta skäl och ge skäl, som respektera varandra och äro villiga att till en viss gräns samarbeta, t. o. m. då deras intressen och strävanden komma i strid med varandra. Jag ser som en av folkhögskolans främsta uppgifter att medverka till att vi få ett större antal sådana människor eller för att tala med Sveriges nuvarande utrikesminister »öka antalet fria människor i vårt land».

Jag sade nyss, att folkhögskolan för att kunna fylla sin plats i den nya situationen, vari den ställes genom arbetarungdomens ökade inträde däri, måste möta denna ungdom med förståelse och sympati. Det är sant, att industriarbetaren icke är någon särskild biologisk varietet av homo sapiens, såsom man på sina håll synes tro, utan en människa som andra. Den där framkonstruerade och renodlade proletären möter man, vill jag tro, lika sällan i verkligheten som man möter enhörningen eller gripen i naturen. Och den som något lärt känna industriarbetarungdomen vet, att man inom denna grupp liksom inom varje annan möter mycket starka individualiseringar och differentieringar. Icke desto mindre har naturligtvis industriarbetarungdomen genom sina erfarenheter, sin miljö och sin tradition, sina arbetsförhållanden och sina ekonomiska och sociala problem en särpräglighet, som man måste söka tränga in i och förstå. I regel har arbetarungdomen fört en hårdare kamp för existensen än jordens ungdom, den har saknat den trygghet, den rotfasthet, som binder den sistnämnda till släkt och bygd, den är mera rotlös, mindre lokalbetonad. Själva arbetsförhållandena betinga ett vida rörligare liv: det har sina fördelar och sina nackdelar. Fördelar, ty horisonten vidgas och ett rörligare liv gör även huvudet rörligare, ökar lättheten att sätta sig in i nya situationer och möta nya uppgifter, men framskappar å andra sidan en nervös oro i blodet och disponerar för ett slags yttlig intellektualism, som endast räknar med påtagliga nyttovärderna. Bondeungdomen har sin gamla svenska tradition, arbetar-

ungdomen har sin rörelses tradition, som bottnar djupt i de tider, då arbetaren i verkligheten tillhörde de utstötta och jämförelsevis rättslösa i samhället, och då det låg en relativ sanning i ordet »att arbetaren icke har något fosterland». Studerar man litet arbetarrörelsens historia, vet man vad det kostat av kamp och offer, vanfrejd och bittert hån, innan industriarbetaren fått den ställning i samhället han nu intar, så måste man förstå, att det icke går i en handvändning att driva bitterhet och ressentimentkänslor ur kroppen. Därtill kommer, att industriarbetaren oftast har eller åtminstone tills på allra sista tiden haft en mycket mera direkt kännning av samhällets ekonomiska påfrestningar än bygdens ungdom. Han har i regel blott sig själv, sin arbetskraft, sina organisationer och solidariteten med kamraterna att lita till, medan den förstnämnda i de flesta fall har mycket annat till skydd för de omilda skurar. Man skall icke förvåna sig över att mycket, som kanske för bondeungdomen har reellt värde, för en ungdom, som aldrig njutit någon fördel därav, måste te sig som luft och talet därom som vackra ord, där man begär bröd, som ljudande malm och klingande bjällror, där man begär reell valuta. Livet har gett arbetarungdomen en skeptisk och kritisk inställning, och det händer stundom, att en förkvävd och infrusen längtan efter berättigad erkänsla i och av samhället maskerar sig under ett kalkskal, som för den, som icke känner det psykologiska sambandet, utslutande ter sig som negativism för att icke säga cynism och råhet.

Varje människodaning, både den intellektuella och moraliska, måste naturligtvis knyta an till de punkter, där människorna äro möjliga att komma i kontakt med och där de kunna mötas. Skall folkhögskolan betyda något för industriarbetarungdom, måste den även på sitt undervisningsskema i någon mån tillgodose arbetarungdomens speciella intressen. Gäller det t. ex. de historiska studierna, må man icke begära, att arbetarungdomen skall intressera sig för dem med mindre de beröra även dess speciella verksamhetsområden, arbetets, teknikens, industriens och arbetarrörelsens historia. Jag sade nyss, att industriarbetaren har mera direkt kännning med de stora ekonomiska frågorna än de flesta andra grupper. Det är därför icke underligt, att dess intresse är

ekonomiskt och socialt inriktat. Detta måste även folkhögskolan ta hänsyn till. Folkhögskolan skiljer sig ju från alla andra läroanstalter bl. a. därigenom, att den icke har något stelt fastlagt eller uniformerat skolskema. Detta må vara en nödvändighet för de andra, just emedan de ju avse att ge en bestämd kompetens, vare sig nu fackkompetens eller allmän samhällelig kompetens, legitimerad genom betyg och papper. Men må man aldrig söka beröva folkhögskolan den oskattbara fördel, som ligger i dess undervisningsskemas rörlighet och elasticitet. Den dagen skulle man ha dräpt själva folkhögskolans platonska idé, om jag så får uttrycka mig, ty därmed hade man just fråntagit den möjligheterna till anpassning efter olika elevmaterial och anknytning till dess intressen.

Jag pläderar för ingen del för någon ensidighet eller likriktning. Jag varken begär eller önskar av den svenska folkhögskolan, att den ensidigt skall gynna industriarbetarnas särskilda intressesfär på bekostnad av att andra samhällsgrupper skjutas i bakgrunden. Icke ens om man blott ville se saken ur industriarbetarungdomens egen synpunkt skulle detta vara till fördel. Så komplicerat som samhällslivet nu blivit är det nödvändigt, om det skall kunna arbeta någorlunda friktionsfritt, att horisonten vidgas och detta sker just genom att de olika intressesfärerna komma i beröring med varandra. Att industriarbetarna skulle ha någon speciell tendens till gruppegoistisk eller gruppegocentrisk isolering och därmed följande obenägenhet att förstå andra grupper berättigade krav påstår jag ingalunda. Denna tendens är allmänmänsklig och torde i lika mån florera i andra grupper. Men den förekommer alltså även bland industriarbetarna, och den måste motverkas varhelst den förekommer.

Vad jag pläderar för är alltså, att även den intressesfär, som är specifik för industriarbetaren, kommer till sin rätt på folkhögskolans arbetsplan, om den skall kunna absorbera fabrikernas ungdom och om de skola känna sig hemma där och dra den nytta de kunna av en folkhögskolevistelse. Och jag kan ej se annat än att detta även skulle komma folkhögskolornas bondeungdom till positivt gagn. Det finns sannerligen ingen mening i att folk-

högskolorna, som ju inte äro småskolor, ängsligt vika undan för tidens stora frågor. Tiden ställer allt större krav på oss alla och den kommer att ställa större krav på dem som nu äro unga än på oss. De måste göras rustade att möta dessa krav. Med ängsligt förtigande och oklokt — låt vara välment — kringgårdande bygger man inga broar till framtiden. Den djupaste skiljegränsen mellan människor är icke den politiska partigränsen. Det finns en djupare. Om man är högerman eller vänsterman eller socialist — det är icke det avgörande. Utan om man är en bra och förnuftig högerman, en bra och förnuftig vänsterman, en bra och förnuftig socialist eller tvärtom. På den ena sidan om gränslinjen stå alla de förra. Det är en sak, att de där måste bekämpa varandra, men det är en annan, att kampen får ett helt annat utseende. Och att det finns förbindelselinjer bortom dagens strider. Ty, som gamle Björnson med naiv genialitet uttryckte det: »Guds vägar är de, där bra folk går».

En särskild uppgift har folkhögskolan i sitt förhållande till de tyvärr alltför talrika grupper av industriarbetarungdomen, som äro arbetslösa. Låt vara att trycket av arbetslösheten lättat en smula, det är dock alltför hårt kännbart för stora arbetargrupper och särskilt i form av ungdomsarbetslöshet. Arbetslöshetens materiella verkningar, dess ödeläggelse av tusentals och åter tusentals människors möjligheter till en ordnad och anständig materiell existens skall jag icke i detta samband orda om. Om dessa verkningar kanske äro de mest direkt påtagliga, så kan man dock ifrågasätta, om icke arbetslöshetens nedbrytande inflytande på själslivet, särskilt det ungdomliga själslivet, är lika allvarligt. Man måste ha sett det på nära håll för att förstå något därav. Det skall oerhört starka kraftreserver till för att icke pressas ned åtminstone för en lång tid framåt av arbetslöshet, såframt man därunder icke kan finna någon rimlig utlösning för verksamhetslust och självförtroende. Arbetslivet är i den moderna världen en lika central faktor som den katolska kyrkan var under medeltiden, och man har icke med orätt jämfört den ofrivilligt arbetslöses ställning i det nutida samhället med den bannlystes under medeltiden. Att utan egen förskyllan känna sig berövad

möjligheten att göra sin insats i samhället måste skapa minder-
värdighetskänslor, som resultera antingen i håglöshet eller hysterisk
revoltlusta eller bådadera. Folkhögskolan kan icke avhjälpa
ungdomsarbetslösheten, men så länge den består kan den göra
en del för att lindra dess moraliskt nedbrytande verkningar. Vad
de arbetslösa behöva är icke ett orkeslöst och sentimentalt med-
lidande. Sådant kan man ju alltid till nöds bestå sig, men det är
ingen hjälp utan tvärtom en kränkning, som ytterligare skärper
mindervärdighetskänslan. Det är deras enkla och självklara rätt att
känna sig som likaberättigade medborgare, och det är bl. a. folk-
högskolans uppgift att hos dem ingjuta självförtroende, tillför-
sikt och framtidstro och att ge utlopp åt deras verksamhetslust
och hålla dem andligen levande, låta dem känna något av hem-
känsla och livsglädje. Och detta gäller icke blott de arbetslösa.
Tiderna äro för många hårda och bistra; det är en allvarlig sak
att hålla glädjen vid makt. Glädjen är som solljuset: den är en
bakteriedödare i andens värld, en kraftkälla. Vad vi behöva för-
söka fylla vår tids ungdom med, den ungdom, som ställes inför
en i många fall så svår och hård verklighet, är något av den gåva
som fyllde Xenofons tiotusen hellener i en brydsam situation.
Han var, som Fröding uttryckt det,

glad och stolt att se hellener kunna lida
och ändå kunna glädja sig och höja sig
till mera ädla ting än sorgen över nöden,
men icke likt barbarer böja sig
i skräck och vanvett under hårda öden.

Även ur denna synpunkt har folkhögskolan en uppgift att
fylla mot arbetarungdomen.

Jag har här behandlat ämnet med medveten ensidighet. Jag
har talat om folkhögskolans skyldigheter mot arbetarungdomen.
Jag har framhållit, att den måste möta denna ungdom med för-
ståelse och sympati. Men för att en sådan skall komma till stånd
kräves naturligtvis också, att industriarbetarungdomen kommer
folkhögskolan i denna dess strävan till mötes. Jag vill helt och

fullt instämma i de ord, vilka en av den svenska folkhögskolans mest kända gestalter, dr Natanael Beskow, yttrat härom:

»Kan folkhögskolan hjälpa till att sätta in i arbetarrörelsen människor som besjåla och genomsyra den med praktisk idealism, människor med tro och hänförelse och vilja att tjäna, människor som i sin personlighet förkroppsliga demokratiens ideal — då har arbetarrörelsen icke råd att låta denna kraft- och hälsokälla ligga obrukad . . . Det är arbetarrörelsens eget fel, om den inte begagnar det psykologiska ögonblicket för att erövra folkhögskolan och göra den till det den borde kunna bli: en högborg för den aristokratiska demokrati, som skall vara framtidens samhälle.»